

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

MULINGO WA NWAHA NGA NWAHA WA SHANGO LOTHÉ

GIREIDI 1

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI

SETHE 3: TSUMBO DZA 2012

Sumbandila ya kushumisele kwa Tsumbo ya Mulingo wa Nwaha Nga nwaha Shango Lothe (MNSL)

1. Nyangaredzo nga u angaredza.

Mulingo wa nwaha nga nwaha wa Shango · othe (MNSL) ANA ndi u linga ndivho na zwikili nga murahu ha tshifhinga tshilapfu hu tshi sedzwa zwo lavhelelaho zwe mugudi a zwi swikela mafheloni a Gireidi 1-6 na 9. Hu tshi thuswa u linga ha tshikoloni na u itela uri vhagudi vha vhe na vhufulufheli kha u bvelela musi vha tshi dzenela kha milingo ya nn̄da, tshigwada tsha vhadededzi kana vhomakone vha dzi theru vho bveledza thesite dza tsumbo dzine mudededzi a nga dzi shumisa kha ngudo dza Luambo na Mbalo. Mbudziso dza tsumbo dza thesite dzo bveledza dzi tshi bva kha mushumo wa Kharikhulamu une wa katela themo 1, 2, na 3 dza nwaha, zwi tshi katela na modele wa (MNSL) ANA na zwone zwo netshedzwa. Tsumbo dzine dza katela na modele wa (MNSL) ANA dzi thusa u linga ha tshikoloni hune mugudi a tea u ita misi yothe a si dza u dzula vhudzuloni ha u linga ha tshikoloni.

2. Tshivhumbeo tsha mbudziso dza tsumbo.

Tsumbo dzo olwa u itela u fanyisedza thekiniki dzo fhambanaho kana maitele a u linga a zwikili kana ndivho i fanaho. Sa tsumbo iwe ndivho ya magudi kana zwikilizwi nga lingwa nga u nanga kha zwinzhi hune vhagudi vha tea u nanga phindulo ya khwinesa kha dzo fhiwaho, kana tshitatamennde (tshine tsha ḥoda vhagudi vha tshi nwala phindulo pfufhi kana paragirafu) kana iuiwe lushaka lwa mbudziso. (U humbela vhagudi uri vha ḥanganye maipfi kana zwitatamennde hu na mitalo, u fhedzisa fhungo kana phetheni, u sumbedza phindulo dzavho nga u ola kana mvetamveto, na zwiwe). Zwi amba uri musi vhadededzi na vhagudi vha tshi wana tsumbo dza mbudziso dzi kha zwivhumbeo zwo fhambanaho fhedzi dzi tshi khou vhudzisa tshithu tshithehi, vha tea u pvesesa uri izwi zwo tou pulaniwa nga ndila yeneyo na vhagudi vha tea u fhindula mbudziso dza tsumbo dzothe. Vha khou ḥaniwa kha thekiniki dza mavhudzisele kana kha maitele o fhambanaho u vha nea vhufulufheli u livhana na thesite.

3. U ḥumanya na zwiwe zwishumiswa zwa u guda na u gudisa.

U itela thanganelano, dziwe tsumbo dza thesite na mbudziso zwo itwa nga khole u zwiṭumanya na bugu dza mushumo. Tsumbo idzi dzo dovhā dza livhanywa na ḥothea dza Tshitatamende tsha Kharikhulamu ya Lushaka Gireidi 1-12 (TKL), mbetshelwa ya Tshitatamennde tsha Pholisi tsha kharikhulamu na u linga (TPTL) zwine zwa vha zwa gireidi yeneyo na purotokholo ya u linga ya lushaka. Mañwalwa aya othe o ḥangana na ane tshikolo tsha ḥo a netshedza a ita mutheo wo diaho une wa thusa mudededzi kha u ita ndugiselo ya ngudo na u linga ha fomała (u linga ha ngudo).

4. Zwine tsumbo dza shumisiswa zwone.

Musi tsumbo dza gireidi na theru dzo dzudzanyiwa nga mutavha wo katedaho zwidodombedzwa zwothe, mudededzi ha tei u nea vhagudi mutavha wothe wa mbudziso uri vha fhindule nga tshifhinga tshithihi. Mudededzi u tea u nanga mbudziso dzine dza elana na ngudo dze a dzudzanya dzo tetshelwaho tshifhinga tshenetsho. Vha tea u nanga tsumbo dza mbudziso nga nthihi nga vheronwane kana tshigwada tsha mbudziso dzine vhagudi vha nga kona u dzi fhindula, dzi nga shumisia nga zwifhinga zwo fhambanaho zwa u funza na u guda nga ndila i tevhelaho:-

4.1. Mathomoni a ngudo sa thesite ya tsedzisiso (diagnostic) u itela u topola maanda na vhuṭudzeṭudze ha mugudi. Mawanwa a tsedzisiso a tea u bveledza nyeletshedzo kha vhagudi na u bveledza ngudo dzo teaho u lulamisa vhuṭudzeṭudze ho topoliwaho na u khwaṭhismaanda a vhukoni vhune vha vha naho. Thesite ya tsedzisiso i nga fhiwa sa tshuawahaya u itela u vhulunga tshifhinga tsha u funza kilasini.

4.2. Vhukati ha ngudo, sa thesite ya tshifhinga tsho^{the} u itela u linga arali vhagudi vho kona u swikelela n̄dīvho na zwikili zwe tiwaho musi ngudo i tshi khou d̄i ya phanda u itela uri hu songo vha na mugudi ane a do siwa murahu.

4.3 Mafheloni a ngudo kana ha ngudo dzi re na tshivhalo thesite ya murahu ha **tshifhinga tshilapfu (summative)** i tea u n̄walwa u itela u linga arali vhagudi vho kona u swikelela na u kona u shumisa n̄dīvho na zwikili zwe teaho kha ngudo dzo no gudwaho/funzwaho. **Tsivhudzo (feedback)** i tea u fhiwa musi mudededzi a tshi vhona hu na ngudo dzine dza ḥoda u **khwaṭhisēda (consolidate)** n̄dīvho na zwikili zwe imaho ngauri.

4.4. Tshifhinga tsho^{the} vhagudi vha tea u ḥanelwa maitele a u linga kana kuvhudzisele, tsumbo, kufhindulele kwa u nanga hu na zwinzhi (multiple -choice) mbudziso ya phindulo nnzhi u fhindula nga u tou funa, (free response) mbudziso dza phindulo pfufhi, na dziwe.

Musi tsedzisiso (diagnostic) na u linga ha tshifhinga tsho^{the} (formative) hu tshi nga vha hu pfufhi zwi tshi ya kha tshivhalo tsha mbudziso dzo katelwaho, u linga nga murahu ha tshifhinga tshilapfu hu do katela mbudziso nnzhi u swika kha thesite yo fhelelaho zwi tshi ya kha mushumo wo no gudwaho nga itsyo tshifhinga. Zwa ndeme ndi zwauri vhagudi vha ite n̄dōwendōwe yo teaho kha u fhindula thesite yo ḥalaho na kha lushaka lwa tsumbo ya thesite ya Mulingo wa ° waha nga ° waha wa Shango · o^{the} (MNS·) ha lushaka.

5. Memorandamu kana Sumbandila ya kuvhudzisele (Memoranda or answering guidelines)

Tsumbo ya vhukuma ya phindulo ndavhelelwa dza tsumbo dza mbudziso iwe na iwe ya theiste dzo n̄etshedzwa na dza modele wa thesite ya (MNS·). Vhadededzi vha tea u dzhieles n̄zhele uri memorandamu a u tei u vha u netisaho. Memorandamu u tea u n̄etshedza fhedzi maitele o ḥandavhuwaho a phindulo ndavhelelwa na vhadededzi vha tea u vhudzisesa vha kone u nea muñene phindulo i tendiseaho na dziwe phindulo dzi tendiseaho dzo fhambanaho dzo n̄etshedzwaho nga vhagudi.

6. U katelwa ha kharikhuļamu.

Ndi zwa ndeme vhukuma uri kharikhuļamu ya kilasi yeneyo i katelwe nga vhuđalo. Tsumbo dza gireidi iwe na iwe a dzo ngo katela kharikhuļamu yo^{the}. Ho tou topolwa n̄dīvho na zwikili zwa ndeme zwa mushumo une wa katela themo yu 1, 2 na 3 ya n̄waha wa tshikolo. U siana ha mushumo zwe ya nga n̄dila ye zwa sumbedzwa ngayo kha mañwalwa a Tshitatamennde tsha Pholisi ya Kharikhuļamu yau Linga ya Lushaka (TPKLL).

7. Phendelo.

Ndivho ya muhasho ndi u khwinisa vhuimo na vhunzani (quality) ha kushumele kwa vhagudi kha zwikili zwa Litheresi na Nyumeresi zwa ndeme zwa mathomo. (M° S·) ndi tshi iwe tsha zwishumiswa zwine muhasho wa khou tshi shumisa u ḥola arali mashumele a vhagudi a tshi khou khwiñisea, u dzula o ralo kana a tshi khou tsela fhasi. Zwitriki na zwikolo zwi lavhelelwa u tikedza vhadededzi na u vha nea zwishumiswa u khwiñisa kufunzele na kugudele zwikoloni. Nga u shumisa tsumbo dza (M° S·) sa tshipida tsha zwishumiswa zwa u funza, vhadededzi vha do thusa vhagudi uri vha vhe na n̄zhele kha maitele o fhambanaho a u linga. Nga kushumisele kwone kwa tsumbo zwi do thusa vhagudi u wana n̄dīvho na u bveledza zwikili zwa u guda nga n̄dila yone na kushumele kwa khwiñe hu tshi tevhelwa thesite dza (M° S·) .

1. Vhalani tshiṭori ni fhindule mbudziso dzi tevhelaho.

Ndivhuwo o vha o takala nga maand̄a. Makhulu wawe vho vha vha tshi khou ḫa u dala. U a zwi funa makhulu wawe vha tshi ḫa u dala. Makhulu vha tamba mitambo nae. Namusi makhulu vha khou ḫisa muzwala wa Ndivhuwo Gudani u dala vho. Ndivhuwo u a zwi ḫivha uri vha ḫo ḫiphīṇa.

1.1 Nangani phindulo yone.

Ndivhuwo o vha o...

- A. kwata
- B. takala
- C. edela
- D. takalesa

1.2 Dadzisani ipfi lo ṭahelaho kha fhungo lire afho fhasi.

.....vha khou ḫa u dalela Ndivhuwo.

1.3 Talelani phidulo yone.

Makhulu /makhadzi wa Ndivhuwo vha khou ḫa u dala.

1.4 Nwalani Ee kana Hai kha mutalo.

Ndivhuwo u funa makhulu vha tshi dala

1.5 Ndi ufhio mutambo une Ndivhuwo na makhulu wawe vha do u tampa?

.....

2.1 Ndi nnyi ane a khou da u dala? Talelani phindulo.

- A. Khotsi
- B. Mme
- C. Makhadzi
- D. Makhulu

2.2 Dadzisani ipfi lo siedzwaho kha fhungo lire afho fhasi.

..... na Ndivhuwo ndi vhazwala.

2.3 Itani luswayo X kha tshibogisi tshire tshone.

Khotsi vho dala	
Makhulu vho dala	

2.4 Talelani Ee kana Hai

Vha do diphiña. Ee/Hai

2.5 Fhindulani mbudziso.

Gudani ndi nnyi?

.....

3. **Lavhelesani kha tshifanyiso ni vhale tshitorì.**

Duvha linwe na linwe havha vhana vha tshimbila vha ya tshikoloni. Ndi dzikhonani vha dovha vha dzhena kilasini nthihi. Vha dzula kha bada nthihi. Vha funesa u tshimbila vha tshi ya tshikoloni.

3.1 **Nangani phindulo yone.**

Vhana vha khou ya ngafhi?

- A. Tshikoloni.
- B. Bitshini.
- C. Vhengeleni.
- D. u edela.

3.2 Dadzisani ipfi lo siedzwaho

Vhana vho the ndi .....dzavhuđi.

3.3 Fhindulani Ee kana Hai.

Vhana vha tou tshimbila vha ya tshikoloni duvha linwe na linwe?
.....

3.4 Fhedzisani fhungo.

Vhana vho takala ngauri.....

3.5 Vhana vha khou tshimbila vha tshi ya ngafhi?

.....

4.1 Nangani phindulo yone.

Ndi vhana vha ngana vha ne vha khou tshimbila vha tshi ya tshikoloni?

- A. Vhačanu
- B. vhavhili
- C. vhača
- D. vhararu

4.2 Nangani fhungo lire lone. Vheani Xkha tshibogisi .

Mulovha vhana vha tshimbila vha ya tshikoloni.	
Mulovha vhana vho tshimbila vha ya tshikoloni	
Mulovha vhana vha khou tshimbila vha ya tshikoloni.	
Mulovha vhana vha do tshimbila vha ya tshikoloni.	

4.3 Dadzisani ipfi lo siedzwaho.

Vhana vha khou ya .....

4.4 Vhana vho itani nga bugu dzavho?

Vhana vho .....

4.5 Talani mutalo u livhanya fhungo na mafheloni alo.

bitshini.

Vhana vha dzula kha

ful etheni.

Bada nthihi ..

5.1 Nwalani ledere nga maledere mahulwane.

a ..... l ..... h .....

5.2 Talani mutalo u ya kha maledere matuku.

B d
D u
U b

5.3 Nwalani ipfi kha mutalo.

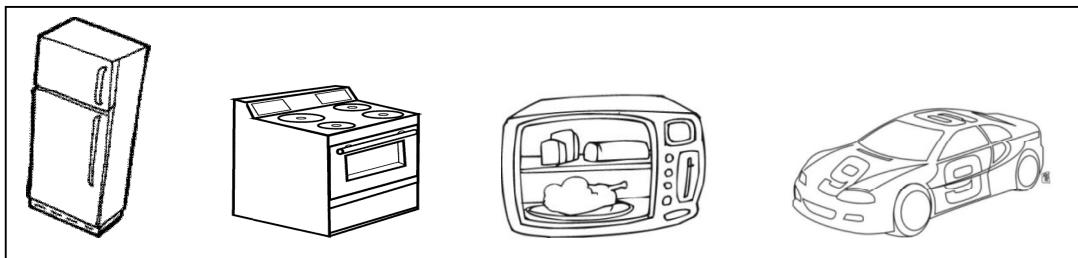
5.4 Kopani fhungo kha mutalo.

Vhatukana vha tamba bola.

5.5 Nwalani nomboro ya aya maipfi.

sumbe ..... ina.....

6.1 Talelani tshi sa elani na zwiñwe.

6.2 Nangani ipfi u fhedzisa mutevhe.

Zwanda	bugu	penisela
--------	------	----------

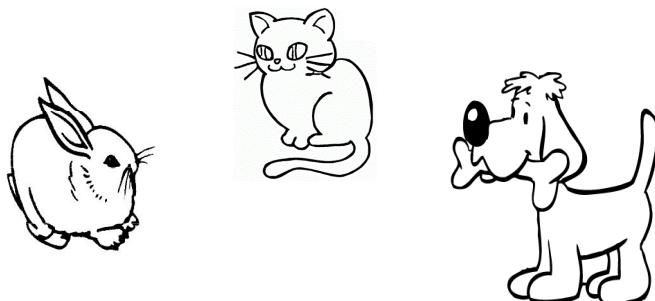
milenzhe

zwikunwe

lukuðavhvha

.....

6.3 Nwalani ipfi u fhedzisa mutevhe.

Muvhuða wo lavhelesa kha ..... na.....

6.4 **Lavhelesani maipfi. Itani luswayo X kha maipfi 3 ane a ri vhudza nga ha phathi.**

khekhe
gedela
zwifhiwa
mabałoni
aisikhirimu
aini

6.5 **Nwalani mađuvha a vhege kha mutevhe.**

Swondaha
Musumbuluwo
Łavhuvh
Łavhur
Łavhun
Łavhut
Mugivhela

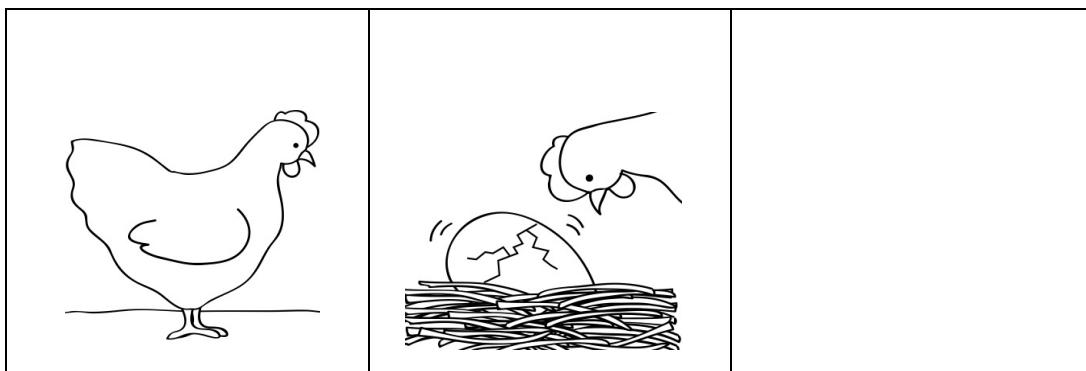
- 7.1 Nwalani mafhungo nga ha zwithu zwo bvelelaho mulovha
Olani tshifanyiso tsha mafhungo aŋu. Nwalani fhungo ni ambe uri
hu khou iteani kha tshifanyiso.

7.2 Thetshelesani tshiṭori tshi ne mugudisi vha ḥo ni vhalela.

Salani u na tshifuwo tshiswa. Ndi mmbwa.
Mmbwa ipfi Tshamaṭo. U a bva nayo a
tshimbila ḫuvha ḥinwe na ḥinwe Khonani
yawe Livhuwani u ḥuwa navho. Tshamaṭo i
funesa u gavha bola.

Olani tshifanyiso nga ha tshiṭori. Olani Tshamaṭo, Salani,
Livhuwani kha tshifanyiso.

7.3 Olani tshifanyiso u sumbedza zwi no ḥo tevhela.

7.4 Olani tshifanyiso u fhedzisa tshiṭori.

Mme tshinoni
tsho vhone
lutavhi.

Tsha dzula kha
tshiṭaha.

8.1 **Olani mutalo u fanyisa ipfi na ipfi ji re kha fhungo afho fhasi.**

dala

ndi

tshidula

Tshone

Tshidula tshone ndi tshidala.

bamb
ela

u

funa

vhasidza
na

vha

Vhasidzana vha funa u bambelo.

8.2 **Lavhelesani kha tshifanyiso.**

Dadzisani ipfi u fhedzisa fhungo.

Vhana vha khou ya u .....

8.3 **Shumisani maipfi afho fhasi uri fhungo ji ambe.**

Mpho khonani na vhukuma Thendo ndi

.....

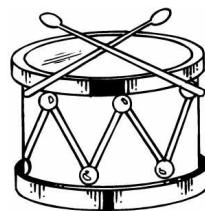
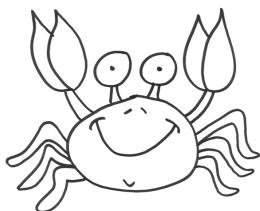
8.4 **Nwalani fhungo lanu.**

.....

8.5 Lavhelesani kha tshifanyiso. Nwalani mafhungo 2 nga hatsho.

9.1 Dadzisani mubvumo wo siedzwaho.

Dambatshe.....a

.....oma

9.2 Fhałani ni kana ni vundekanye maipfi a tevhelaho.

9.2.1 Vhala ..... - ..... - ..... - .....

9.2.2 sh-e -l -a .....

9.3 Talelani maipfi a fhelaho nga mibvumo i fanaho.

Fułaga fagi tshanda tshiđula gugu

9.4 Shumisani mibvumo u n̄wala ipfi.

9.4.1 sh .....

9.4.2 tsh .....

10.1 Dadzisani mibvumo yo siedzwaho.

tsha.....

se.....

10.2 Livhanyani ipfi na tshifanyiso. Talani mutalo u bva kha ipfi u ya kha tshifanyiso.

livhone

bulatsho

10.3 N̄walani ipfi la tshifanyiso.

10.4 Dadzisani ipfi lo pfukiwaho. Nangani u bva tshibogisini.

Pulaka

thambo

Bavu li na .....

Hei ndi bola ya .....

